
ÚJKOR ÉS JELENKOR

„Újragondolni 1989-et” – a „falomlás” 20. évfordulóján

Németh Gizella és *Adriano Papo* már hosszú évek óta foglalkoznak az olasz–magyar történelemmel, kultúrával. Számos kötet, tanulmánykötet szerzői, s nemzetközi díjak nyertesei. Az általuk szerkesztett műben 15 tanulmányon át kalauzolnak minket végig azokon a „csodálatos nyolcvanas éveken”, melyeknek valójában a vége volt igazán csodálatos, az 1989-es sorsfordító esztendő. Az alábbiakban olvasható írások mindegyike a 2009 szeptemberében, a berlini fal és a vasfüggöny leomlásának 20. évfordulójára szervezett trieszti konferencia actája. A tanulmányok szerzői között egyaránt találunk külföldi és magyar professzorokat, történészeket, irodalmárokat és kutatókat.

A szerzőpáros bevezető tanulmányában arra hívja fel az olvasók figyelmét, hogy gondoljuk újra ’89-et, és egyszersmind vezérfonalat adnak a különböző esszék olvasásához.

A berlini fal, hidegháború, bipolarizmus – csak néhány azon jelenségek közül, melyeket lezár az 1989-es év. A kommunizmus jelszavait végre felváltja a demokrácia, a pluralizmus és a liberalizmus világképe. A ’80-as évek megállíthatatlanul hozták a régi kommunista országok demokratizálódását, hiszen a Szovjetunió válsága majd későbbi elkerülhetetlen hanyatlása határozta meg ezen évek politikai tendenciáját, s ezzel a kommunista rezsim végleges bukását.

Az első tanulmány szerzője *Antonio Macchia*, Románia, Jugoszlávia, Magyarország és Lengyelország példáin keresztül mutatja be a fent említett történéseket, s azok következményeit. A berlini fal leomlását követő események külön hangsúlyt kapnak, ez lesz az az esemény, ami később többek között Magyarország kapuit is megnyitja a nyugattal való kereskedelmi és politikai együttműködés felé. A régi kommunista országokban a demokrácia vérontás nélkül, csendesen de annál határozottabb módon veszi át a vezényelést. Szlovénia esete valamelyest eltérő irányzatot mutat, hiszen egy bizonyos mértékig független ország demokratizálódásáról olvashatunk. A szocialista Jugoszlávia részeként nem volt könnyű helyzetben, ám a modernizáció és a demokratizálódás itt is meghozta az új, független

állam születését. A régi kommunista rezsim által elnyomott országok ma már többségükben az Európai Unió tagállamai, ám közös múltjuk tagadhatatlan. Nyomai még ma is felfedezhetők, ha eltérő módon is, kultúrájukban, művészetükben.

A második írás, mely *Andreides Gábor* tollából származik, a régi kommunista országok demokratikus-parlamentáris rendszerré válásának folyamatát vizsgálja, mely számos részletében még ma is felfedezésre vár. E kérdés elemzését két szempontból végzik: gazdasági és politikai szemszögből. Az 1990-es években a tanulmányok többsége gazdasági szempontból vizsgálta a változásokat. Lengyelország példája jól mutatja az egypártrendszer és a totalitarizmus válságba sodródását. Ezt segítették elő a Helsinkai Szerződésben lefektetett etnikai és általános emberi jogokról szóló törvények. A lengyel esetből kiindulva, s azok történéseit kivetítve a többi ex-kommunista országra, láthatjuk, hogy az események közel azonos tendenciát mutatnak. Az önkormányzati, vallási, és a sajtószabadságért való harcok magukkal hozták az új demokrácia intézményének születését. A hazánkban tartó Kádár-korszakot négy ciklusra oszthatjuk: 1956. november 4-én, a forradalom leverésével kezdődik újra a kemény diktatúra, mely 1960-ig tart. A '60-as években a diktatúra puhulni kezdett. Az ezt követő korszakot 1968 zárja le, majd '68-tól '85-ig, e harmadik korszakban bontakozik ki az úgynevezett második gazdaság. A negyedik, s egyben utolsó korszak, mely a kádárizmus bukását hozta 1985 és 1989 közé datálódik, s a tanulmány is ezt elemzi részletesen. Kádár János elhíresült mondata, „Aki nincs ellenünk, az velünk van” áthatotta az egész korszak ideológiáját, s kultúráját. Aczél György volt ezen időszak egyik legmeghatározóbb személyisége, aki a párt és az ország kulturális irányvonalával foglalkozott. A rezsim bukása után felfedezett dokumentumok szerint a Kádár-rendszer nem a sztálinista diktatúrát akarta lemásolni, hanem saját kommunista kormányt kívánt kiépíteni. A történészek a korszak vizsgálatakor a következő kérdésekre keresik a választ: mikor történt? és hogyan? A szerző is ezekre próbál választ adni. A tanulmány a teljesség igényével, kronologikus pontossággal vezeti végig a periódus eseményeit.

A kötet következő, *Luigi Vittorio Ferraris* által írt két dolgozata az NDK-t mutatja be, méghozzá a vasfüggöny keleti oldalán élő németek identitása szemszögből. A németek célja világos volt: a munkások és földművesek „államának” létrehozása, új Németország születése. A politikai vezetők a semmiből akartak új Németországot teremteni, megfelelő anyagi és gazdasági erőforrások nélkül. Vajon mit akartak ezzel? A Szovjetunió egyik bábállama volt-e, vagy pedig önálló autonómiával és identitással rendelkező nemzet? S a történelmi bűnök lemoshatók-e? Válaszuk igen egyszerű volt, ez egy új

állam, s minden múltbeli cselekedetért a régi Németország a felelős. A német nép 30 évnyi bizonytalanság, fájdalom, erőszak és szenvedés után csak remélni tudta, hogy az NDK valóban a múltnál szebb jövőt kínáló állam lesz majd. Azonban kevesen hittek az antifasiszta, antikapitalista Németországban. Az állam irányítói az emberek tudatába ültették a szebb jövő képét, ezzel manipulálva az őket szinte vakon követő népet. Ez azonban nem volt könnyű feladat. A német népnek egy nem létező, fantomállam ideológiájával kellett volna azonosulnia, ahol ők csupán élni próbáltak. Nem volt ez igazi szuverén állam, csupán a szovjet kolónia tagja, Németország egy darabja.

A '80-as évek krízisei tovább erősítették az NDK lakóinak frusztrációját, kilátástalanságát, elkeseredését. A két Németország egyesítésének gondolata végig jelen volt az emberek tudatában, csupán az ehhez vezető útról kellett döntenet. Egyes elképzelések az azonnali radikális egyesítést tűzték ki célul, míg mások a lassú, ám biztos folyamat mellett tették le voksukat. Az állampolgárok addig labilis identitástudata új erőre kapott, az egyesítés többi pozitív vonása mellett. Ide sorolható még az infrastruktúra fejlődése, újjászervezése, a közintézmények restaurálása, valamint a szabadság és a jólét eljövetele. A negatív hatás azonban elkerülhetetlen volt, a privatizáció erősödött, 2,5 millió fő veszítette el munkahelyét, nőtték a fizetéskülönbségek, s az egykori NDK igen nagymértékben elszegényedett. Az egyesítés folyamata lelkiileg is megterhelő volt, hiszen az addig az NDK ideológiáját hallgató emberek most hirtelen újra egy Németországban találták magukat, az addig unásig sulykolt jelszavak mind érvényüket veszítették. Egy azonban biztos: mindazok, akik éltek és túléltek az NDK-ban, sosem fogják elfelejteni azokat az éveket.

Csehszlovákia népei is hasonló, az identitásukért és a függetlenségükért folyó küzdelmet vívtak ezen időszakban. Ezt a témát fejti ki *Francesco Caccamo* a soron következő esszéjében. A csehek és szlovákok ugyanis nem tekintették magukat egy nemzetnek. Másak voltak a nemzeti értékek, szokások, a múlt és a jövő. A csehek és szlovákok állama szétválásának folyamatában jelentős szerepet játszott a nemzetközi politika alakulása. Mindezt tovább erősítették a különböző nemzeti frakciók, közösségek kialakulása az élet számos területén, mind a politikában, mind a hadseregben, a fiatal generációkban, a vallásban, a kultúrában. Törekvéseik végül két független állam formájában értek célra.

A hetedik és nyolcadik, *Altero Bascani* és *Davide Zaffi* tanulmánya az 1921 és 1989 között működő román kommunista pártot, s az akkori eseményeket mutatja be. A versailles-i békeszerződés értelmében a régi Román Birodalomhoz csatoltak új román nemzetiségű területeket, ám mindezek ellenére továbbra is gazdaságilag és szociálisan elmaradott ország maradt.

A román kommunista párt mindig is hűséges maradt a sztálinizmushoz, ám mindig is különbözött Európa többi kommunista pártjától mind módszereiben, mind ideológiájában, mert utóbbiban meghatározó vonás volt a nacionalizmus. 1989-re a román nép, hasonlóan a szomszédos kommunista irányítás alatt álló országokhoz, elégedetlenné vált a kommunista rezsimmel szemben. A temesvári véres események csak súlyosbították a helyzetet, mely végül visszavonhatatlanul a Ceausescu-rezsim bukásához vezetett. A tanulmány részletesen elemzi ezen eseményeket, nagy hangsúlyt fektetve Tőkés László református lelkész szerepére.

Ezt követően *Andrea Griffante* valamint *Stefano Luza* mutatják be a balkáni államok (Litvánia, Lettország, Észtország) és Szlovénia demokratizálódásának történetét. E fejezetek azonban nagyobb szerepet szánnak a társadalmakban lezajló eseményeknek. Új jelenségek születnek, ugyanis a politikai élet aktív szereplőivé válnak az értelmiségiek, az írók, a költők, a zenészek, művészek. Szlovéniában különösen nagy szerep jutott például a különböző alternatív megmozdulásoknak és a punk zenét játszó együtteseknek. A maguk módján lázadtak a fennálló rendszer és az addigi unalmas egyhangúság ellen. Kezdetben senki nem hitt sikerükben, hosszútávon azonban kijelenthetjük, ők győztek.

A szerbek modern posztkommunista diktátorának, Miloševićnek szánja tanulmányát *Walter Gruppi*. Tito halála után nyitott köztársaságot képzeltek el az ország vezetői, ám ez egyre inkább radikális irányba tolódott el. Az etnikai helyzetet tekintve az adatok világosan mutatják a szerb nemzetiségű emberek rohamos csökkenését. Milošević ütőkártyaként használta fel a nacionalizmus eszméjét.

A befejező írások már „könnyedebb” példákon ismertetik a kommunista korszakot. *Madarász Imre*, *Puskás István*, *Antonio Donato Sciacovelli* és *Alessandro Rosselli* magyarországi italianisták az irodalmat, az underground mozgalmakat és a filmművészetet hívták segítségül tanulmányaik megírásához.

Madarász Imre tanulmányának egyik szereplője az 1956-1988 közötti Kádár-korszak tömegirodalmának és politikai propagandájának egyik népszerű, ám csekély művészi értéket felmutató képviselője Berkesi András volt, akinek művei voltaképpen politikai irányregények voltak, ám éppen ezért tanulságosan rajzolták meg a kádárizmus énképét és ellenségképét. Szilvási Lajos műveiben a politika kevésbé direkt módon jelenik meg. Regényeiben egy újkeletű társadalmi elit, a fiatal, vezető beosztásba jutott értelmiség életérzését és szemléletmódját fogalmazza meg.

Puskás István szerint a '80-as évek második felében hódít teret egy új irányzat, az underground. Ez a szubkultúra tipikus modern, jobban mondva

posztmodern jelenség. Az irányzat külön mértékben és más-más mondani-valóval jelenik meg a különböző nyugati és keleti országokban. Magyarországon a szegedi CPg punk együttes, a Beatrice és a Spions nevű zenekarok váltak az underground irányzat képviselőivé. Ma már nem létezik ez a szubkultúra, mivel művészetük motivációja megszűnt.

Antonio Donato Sciaccovelli és Alessandro Rosselli a második világháború utáni filmtörténet legnevesebb alakjaival ismertet meg bennünket, egy-egy film történetének bemutatása segítségével. Az utolsó tanulmányok egymás után sorakoztatják fel a nevesebbnél nevesebb rendezőket: Bereményi Géza, Tímár Péter, Bacsó Péter, András Ferenc, Koltai Róbert, Szabó István, Fekete Ibolya vagy éppen Jancsó Miklós filmjei a posztkommunista kor történelméből merítenek ihletet filmjeikhez.

E tanulmánykötet értékét jelentős mértékben kiváló szerkesztése adja. Az 1980-as évek történelmi eseményeinek bemutatása nem könnyű feladat. A folyamatos változások, súlyos politikai döntések világos, közérthető bemutatása mindenképpen izgalmas olvasmánnyá teszi a könyvet. Haszonnal olvashatják mindazok, akik e korszak pontos történelmi eseményeivel kívánnak megismerkedni, s azok is, akik inkább mindezek társadalmi, kulturális és művészeti hatásaiban kívánnak elmélyedni.

Quei bellissimi anni ottanta... La transizione postcomunista nell'Europa centro-orientale (Azok a csodálatos nyolcvanas évek. ... A posztkommunista átmenet Kelet-Közép-Európában). Szerkesztette: Gizella Nemeth és Adriano Papo. Carocci Editore S.p.A., Roma, 2010. 198 oldal.

Tegdes Ágnes